

ZIRZEN JANKA EMLÉKEZETE.*

Tisztelt Nagygyűlés! Van-e fenségesebb, magasztosabb annál, midőn valaki kiemelkedve a mindennapiság korlátai közül, egy nemes célnak szenteli egész életét, lelkének minden erejét, egy oly célnak, mely nagy körre áraszt fényt, meleget, dicsőséget, mely százaknak és százaknak, nemzedékeknek, egy nemzetnek szolgál? Ha egy ilyen nagyszabású élet határánál fájdalomba borul is lelkünk, a fájdalomon keresztül is érezzük, hogy azt, akinek elköltözését siratjuk, el nem veszíthetjük, bár visszaadtuk az anyaföldnek, ami benne földi volt. Nem veszíthetjük el, mert lelkével eszméket váltott életre, mert alkotásaiban él.

Ezt éreztük, amikor egy évvel ezelőtt Zirzen Jankát temettük, a legnagyobb magyar tanítónőt, a magyar nőnevelés kimagasló alakját, s ezt érezzük ebben az órában is, amelyet az ő emlékezetének szentelünk!

S ez az emlékezés nemcsak az ő érdemeinek, hanem egy fontos nemzeti ügy főleg általa kivívott diadalának ünneplése. Zirzen élete három évtizeden át összeforrt egy nemzeti ügyvel, nőnevelésünk fejlődésével. Zirzen nemcsak kitűnő egyén, de hasznos munkás is volt, mert «kitűnővé egy szerencsés perc alatt is válhatunk, de hasznos emberré a fáradságos évek tesznek». Zirzen Janka a nemzeti élet jelentékeny tényezőjévé lett, nemzeti munkát végzett, missziót teljesített.

Nem tudós volt ő, kinek lángelméje évszázadokat bevilágít fényével; nem feltaláló, akinek találmánya az egész emberiség-

* A Magyar Pæd. Társ. 1906. évi nagygyűlésén felolvasott emlékbeszéd.

nek közös kincse. Nem véste márványba eszméit, nem költemények vagy zeneművek beszélnek lelke tartalmáról, nem ecset teszi maradandóvá alkotó erejét, nagy szellemének örökét nem könyvben hagyta reánk, s mégis élni fog az ő emléke! Zirzen hódító volt, eszmék harcosa, Isten kegyelméből való művész. Lelkeket formált, szíveket nemesített, akaratot irányzott, jellemet erősített; gondolkodni, cselekedni, lelkesülni, élni tanított. A legnagyobb magyar nevelőt tiszteljük benne. Ez az ő halhatatlansága.

A Magyar Pædagogiai Társaság megtisztelő bizalma engem, az érdemekre legcsekélyebbet jelölt ki a díszes feladatra, hogy elhunyt tiszteleti tagja, Zirzen Janka munkásságát ismertessem. Bizonyára azért, mert tudta, hogy nincs köztünk senki, aki szívesebben foglalkoznék a róla való gondolatokkal, aki jobban tisztelhetné emlékét, aki nálamnál több szeretetet és hálát érezhetne iránta. De érzelmeimet magamba zárom, a hála és szeretet kifejezése a léleknek legbensőbb ügye s nem a nyilvánosság: nem ezeknek a visszhangja igénytelen megemlékezésem. Az ő hatalmas egyéniségének és működésének a képét néhány vonással akarom vázolni csupán. Nem törekszem alakjának művészi beállítására, nem világítom meg külső fényhatásokkal, nem színezem ki a szeretet ezerféle meleg színével; vázlatom nem tart egyébre számot, mint a hűsége.

*

Zirzent műveltség-történeti szempontból kell méltatnunk, hogy kellő világitásba helyezzük működését és kiváló egyéniségét. Az «Új Magyarország» ragyogó korszaka, a Széchenyi kora nevelte őt, mely azt hirdeti, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz, hogy Magyarország a jövőé, hogy eddigi álmából fel fog serkenni, hogy éljen és virágozzék. Ez az idő, amikor az egész országban a tavasz éltető, pezsdítő erejével forrott a nemzeti, a szellemi élet; amikor mindenki érezte, hogy összes szellemi erőit, legjobb tehetségeit kell sorompóba vinni, hogy minden egyesnek a közért, a hazáért kell dolgozni. Széchenyi, Vörösmarty, Kölcsey, Kossuth, Eötvös szívének dobbanásától lüktető erő árad a nemzet tagjaiba. Államférfiaink és íróink hathatósabban, de mindenki egész energiájával épít a nemzet jövőjén. Még a nők legkiválóbbjai is. Zirzen Janka, aki 1840-ben 16 éves korában visszasikerül az egrí hírneves Tóth Terézia-féle nevelő-intézetből

Jászberénybe, szülővárosába, a kor szellemétől elragadtatva lemond az ifjú évek gondtalan életéről, felajánlja a nemzeti ügy szolgálatára legjobb képességeit s nevelő-intézetet nyit. Az iskolapadból lép a kathedrára, minden átmenet nélkül a gyermekorból az élet komoly, felelősséggel teli, nehéz útjára. Csoda-e, ha ily körülmények között itélete korán megérlelődik, akarata határozott irányt vesz és jelleme korán megszilárdul? Közkeveltségű intézetétől három év múlva megválnak, hogy Egerben a Madarassy-család leányának nevelését fejezze be, majd a jászberényi közönség unszolására két év múlva újra megnyitja intézetét, mely virágzik az 1848-iki viharos napokig.

És eljöttek a sötét napok. A lelkek nagy szomorúsága megdermesztette az életet. Szünetelt minden. Zirzen is felosztatta intézetét s nem is nyitotta meg újra, mert határozott meggyőződésével, erős nemzeti érzületével nem tudta megegyeztetni a nemzetre erőszakolt idegen szellemet. De életének új irányt szabni nem tudott, megmaradt nevelőnek. 1849-ben jó sorsa Aradra vitte a Steinitzer-családba. Itt 16 évig, majd Jászberénybe kerülve, az Eördögh-családnál három évig nevelősködött. Innét Pestre jött s egy évig magántanítással foglalkozott.

Ez a húsz esztendő Zirzen Janka életében a szellemi tökégyűjtés korszaka. A Steinitzer-családot kiváló műveltsége, a közügyek, irodalom, művészet, tudomány iránt való szeretete tette tekintélyessé és általánosan becsültté Aradon; a tagjait összetartó családi érzés és szeretet meleg összhangot teremtett köztük. Itt igazi otthonra talált. Az öregebbek, akik az ő kétségtelenül ritka szellemi képességeit igazi értékük szerint meg tudták becsülni, dédelgető, — az ifjabbak, kiknek második anyjuk volt, rajongó szeretettel vették körül. Erősebb volt a nevelő s a többi családtagok közt a szeretet kapcsa a vérségi köteléknél.

Ezek az évek érlelik meg Zirzen szellemi erőit, ezek alatt lesz egész emberre. Csendes, boldog, munkás évek ezek. Sokat olvas, magyar, német, francia írókat. Összefoglaló művek híján fáradtságosan, de egyszersmind alaposan tanul. Elolvassa magukat a műveket és maga alkotja meg egy-egy kérdésről itéletét. Így töltögeti szelleme kincsesházát. Nemzeti irodalmunk mellett elolvassa a francia és német irodalom minden klasszikus termékét. Szakkönyveket is szívesen olvas. Ekkor ismerkedik meg a pädagogiai írókkal is. A XVIII. század második s a XIX. század

első felében élt nagy pædagogusok filozófiai és nevelési irányokat jelöltek ki s eszméik műveik révén ismeretesek lettek az egész világon. A pædagogiai irodalom fénykora volt ez a korszak. Pestalozzi, Jean Paul, Rousseau, Salzmann, Diesterweg és Herbart főbb művei nagy hatással vannak lelkére. Kivált Pestalozzi elvei lelkesítik őt is mint Diesterweget, aki elragadtatással hirdeti, hogy «Pestalozzi irányelvei a pædagiának örök törvényei». És Zirzent férfiasan assimiláló erejű szelleme az olvasmányok útján nemcsak gazdag ismeretanyag birtokába juttatja, hanem itéletekhez és tanulságokhoz is. Tudása nem dogmatikus természetű. Reflexiókon alapszik s amit tud, az egészen a sajátja.

Jellemének fejlődésére is kedvező volt ez a csendes élet. Az állandó meleg otthon megóvta őt azoktól a keserüségektől, melyek rideggé teszik a lelket. Az életnek csak a szép oldalait látta. Az ilyen nyugodt lelki élet kedvez az egyén fejlődésének. Goethe is azt mondja Hermann und Dorotheájában, hogy «emberré jobban megérik az ifjú a csendben, magányban, mint az élet vad zajában».

Ezek az évek fejleszthették ki szerintem az ő kitünő nevelői képességét is. Többféle korú és hajlamú gyermeket nevelt. Ismerte fejlődő lelküknek minden változtatát, olvasott a szívekben, ismerte sokféle nevelő hatásnak az egyének szerint eltérő eredményeit. Herbart, a nagy filozófus és pædagogus is nagyon értékesnek tartja magára nézve azokat az éveket, amelyeket a Steiger-házban, a berni eredetű patricius családban mint házi-nevelő töltött. «Erziehung unter öffentlicher Mitwirkung» című művében így méltatja a házinevelő munkáját: «Aki a pædagogusnak művészi pályájára lép, annak az a sötét kis tér, amelybe eleinte magát mintegy bezártnak tekintti, csakhamar oly világos és tágas lesz, hogy megtalálja benne az egész neveléstudományt mindazokkal a követelményekkel együtt, melyeknek eleget tenni valóban mérhetetlen feladat. Ha még oly tanult is, ki a nevelő pályájára lép, ismereteinek köre elenyészik ahhoz a tudásanyaghoz képest, amelyben válogatnia kell, hogy neveltje számára a legmegfelelőbbet emelje ki. Itt kezdődik az igazi nevelő képzése.» Salzmann is nagyrabecsüli, talán túl is becsüli a nevelő kiképzésének ezt az útját.

Ez évek alatt a nemzet éjszakáját a virradat váltja fel. Miként tavasszal a lombos fa rügyei téli álmukból felszerkenve szinte

szemlátomást feslenek ki, úgy buzog fel a hosszú éveken át felgyült erőtoke felhasználásával a hirtelen elfojtott nemzeti élet. Sok mulasztás vár pótlásra. A népoktatás mezeje is hatalmasan zsendül. A népoktatási törvény 1868 dec. 5-én szentesítést nyer, az áll. népoktatási intézetek egymásutáu létesülnek, a törvény 38. §-a értelmében már 1869-ben két állami tanítóképzőt is nyit meg a kormány, egyet tanítónők számára, s ennek élére állítja Zirzen Jankát. Az akkori Pesti Napló csak ennyit mond erről: «A budai tanítónőképző igazgatójává kinevezte Zirzen Janka nevelőnt.» E név teljesen ismeretlen ekkor még; nem telik bele egy-két esztendő, ismeri az egész ország.

Br. Eötvös József közoktatásügyi minister figyelmébe Bohusné Szögyény Antónia, korának egyik legműveltebb hölgye ajánlotta Zirzen Jankát, kit már Aradról ismert. Ő mutatta be a ministernek Zirzent egyik beszélgetésük után, amelyben a nőnevelés ügyében legközelebb teendő intézkedésekről folyt a szó. Hogy Bohusné fölfedezte Zirzen Jankát, hogy br. Eötvös József mélyen járó tekintete, próféta szelleme, a bölcsnek ítélete és a poétaléleknek megtéveszthetetlen érzése Zirzen Jankában fölismeri azt a világoslátású, erőskezű, jószándékú embert, akire misziót bizhat, — ez megerősít a Gondviselésről való hitünkben. A Gondviselés úgy akarta, hogy nőnevelésünk hirtelen lendületet vegyen, és Zirzen Jankát állította a tanítónőképzés élére. A Gondviselés tartozott br. Eötvösnek azzal, hogy megérje a nőnevelésről alkotott eszméinek hódítását, diadalát és e nehéz feladatra legalkalmasabb egyént, Zirzen Jankát vezérelte útjába.

Mikor Zirzen Janka 45 éves korában elfoglalja igazgatói állását, csupa életerő, munkakedv, lelke tele van színnel, tüzzel, alkotó készséggel, agya tervvel, szive lelkesedéssel, gazdagsággal. És ettől fogva lénye és neve egyé lesz nemcsak a rábizott intézettel, hanem az egész intézménnyel. Kiváló egyéneknek az ereje ez, hogy énjüknek bélyegét ráütik a rájuk bizott intézményekre. Ügyszólván a semmiből alkot a kornak és célnak legmegfelelőbb magyar nőnevelést. A népoktatási törvény 106 §-a, mely a tanítónőképzőkről gondoskodik, s mely az állami tanítónőképzőkre való kizárólagos vonatkozása ellenére is bizonyos irányelveket állapít meg a többi tanítónőképzők számára is, csak kereteket jelöl ki. Lelket, tartalmat Zirzen önt bele.

Itt kezdődik az ő messze kisugárzó hatása; itt érvényesül,

amiben legnagyobb: *szervező ereje*, vezető tehetsége; ez az ő mezeje. Itt szerzi meg magának az érdemeket, nevének az életet, mert kiváló egyéneknek is szükségük van kedvező alkalomra, hogy hatni tudjanak. Külföldi tapasztalatokat még nem szerezhették. Itthon nincsenek mintái. Bár az abszolút kormány nem feledkezett meg a tanítónőképzésről sem, az egyházi tanítórendek hatáskörébe utalva ezt az ügyet, s Pesten az Angol kisasszonyok intézetében 1856. óta megvolt a tanítónőképesítés joga, még sem volt tanítónőképzőnk. «A tanítóképzés ekkor még nem volt önálló ága közoktatásunknak, alig volt egyéb, mint a népiskola magasabb fokozatának szakszerű kibővítése. Az általános műveltség emelésére nem törekedett, didaktikai tekintetben nem emelkedett a kellő színvonalra, s fő fogyatkozása, hogy nem állott a nemzeti eszme szolgálatában. Br. Eötvösnek a tanítóképzésről alkotott eszméit az áll. tanítóképzők szervezetében és szolgálmányaiban sikerült megvalósítani, vagy legalább is megközelíteni»*; a tanítónőképzőkben Zirzen Janka által. Az ő képessége és akarata kellett hozzá. A célhozjutásért való szakadatlan küzdelem volt ez. A magas hegyek ormait nehéz ösvényeken, sokszor töretlen utakon lehet csak elérni, úgy az életben is nagy célokat csak küzdelmek árán közelíthetünk meg.

Zirzen is töretlen úton járt és eljutott a célig. Mikor 1869 december 15-én kilenc növendékkel és a kivüle még egy tanárból és egy tanítónőből álló tanártestülettel az igazgatótanács jelenlétében ünnepiesen megnyitotta⁷ intézetét, ki álmodhatta, hogy e gyenge palánta két évtized alatt mily hatalmas törzsű terebélyes fává lesz. Zirzen ültette el e fácskát, gondozta, ha látta, hogy egy-egy ága termést nem ígér és haszon nélkül szívja el a törzs élet-erejét, ezt az ágat lenyeste, beleoltotta e fába a maga szellemét, a feladatának világos tudatával bíró, minden ízében magyar, küldetésétől ihletett szellemét.

Még alig fejleszti ki a három évfolyamú intézetet teljesen, még alig bocsájtja ki a kiképzett tanítónőknek első raját, már újabb feladat hárul rá, a polgári iskolai tanítónőképző szervezése. 1872-ben fogadja el a minister az igazgatótanácsnak, tulajdonképen Zirzen Jankának ezen intézet szervezésére vonat-

* (S. Gy. Az elemi tanítóképzés története).

kozó javaslatait s ez évben meg is nyílik a polgári tanítónőképző. Ennek az intézetnek tanárai jeles szakképzettségű óraadó tanárok, kik azonban erejüket más intézetnek áldozzák főkép. Zirzen egyénisége tartja fenn az intézetben a tanítás egységét, ő neveli egymaga a növendékeket. Ő tanítja ebben az intézetben az összes neveléstani tárgyakat. Encyclopædikus ismeretei, nagy műveltsége, tudásának jeles kvalitása és élettapasztalata termékenyítő erőt visz be tanításába. Mindent az élettel hoz vonatkozásba, megelevenedik tanításában az elmélet, nemcsak az értelmet, az egész lelket magával ragadja, kitorúlhatetlen a hatása. De nemcsak tanításával hat, hanem példájával, egész énjével nevel. Nevelési irányának elve az, hogy ameddig az emberiség az ethikai értéket tartja az életjavak legbecsesebbjének, addig a nevelésnek nem lehet az a feladata, hogy ismereteket halmozzon fel a fejekben, hanem hogy meleg érzéseket ébresszen a szívekben és erőteljes erkölcsi akaratot indítson meg a lelkekben. Jól gazdálkodik a szellemi erővel, nem uzsoráskodik velök s nem tékozolja el. Mindenkitől megköveteli, amire képes, de nem követel többet, mint amennyire képes. Platónak nagy erkölcsi törvényét értékesíti: «Mindenki tegye meg, amire hivatott».

Kettős intézete még ki sem fejlődik teljesen, máris szárnyára veszi a hír, az innét kikerült tanítónők meghódítják Magyarország közönségét. Mind nagyobbá lesz a tódulás intézetébe. Már 1875-ben fel kell állítani emiatt Pesten még egy tanítónőképzőt. Ekkor vált meg Zirzen a budai elemi képzőtől — a polgárit magával vitte — hogy ott újból meg kelljen küzdenie egy új intézet szervezésével.

*

Már az intézet nagy megalkotója, br. Eötvös többször kifejezte előszóval azt az óhaját, hogy ne csak ügyes tanítónőkké, hanem jó honleányokká s a házi foglalkozásokban is jártas nőkké nevelje növendékeit az intézet. Zirzen kezdettől fogva iparkodott ez intenciók megvalósítására s mikor a közvélemény sürgetésére Trefort minister a tanítónők ipari képzettségét emelendő, az 1877. évben kiadott új képzőintézeti tervbe felvette a háziiparmunkák tanítását is, Zirzen intézetében ez azonnal keresztül volt vihető, mert már másfél évvel azelőtt

megnyilt az ő intézetében a két évre tervezett iparos tanfolyam. Már ez időtől fogva folytak a kísérletek annak a tapasztalatnak szempontjából is, hogy célszerű-e az ipari tanfolyamokat összekötni a tanítónőképzéssel. Még a tanfolyam életbeléptetése előtt, 1875-ben, Zirzen hazánkban és a külföldön is tett tanulmányutat. Meglátogatta a felsőmagyarországi háziiparterjesztő egyesület által ez időben Pozsonyban fenntartott ipartanítónőképzőt, a beszterecebányai püspöki nőipariskolát, ugyanazon évben Bécs, München, Stuttgart és Reutlingen szakiskoláit is tanulmányozta. Tapasztalatainak eredménye az lett, hogy az összes tanítónőképzők mellett felállítottak párhuzamosan ipartanítónői tanfolyamokat is, ebben az intézetben pedig megszüntették az önálló ipari tanfolyamot. Zirzen Jankára bízta a minister a váci siketnéma-intézetben a kézimunka tanítására vonatkozó javaslat elkészítését is, mert ismerte kiváló szakképzettségén kívül erős gyakorlati érzékét. Sokat köszönhet neki az ipari oktatással együttjáró rajzoktatás módszerének s a különböző népoktatási intézetek rajztanítási tervezetének a javulása s a magyar motívumoknak a rajzban és kézimunkában diszítésül való felhasználása is.

A polgári képző szervezetében egy évtized után Zirzen módosításokat lát szükségesnek. Terjedelmes emlékiratban okolja meg az átszervezés szükségét, különösen arra való tekintetből, hogy az általánosan érzett tanítóhiány megszűnván, az intézeteknek inkább intenzív semmint külterjes fejlesztése szükséges; továbbá annak a nemzeti kulturcélnek indítékából, hogy minél műveltebb magyar nevelőnőket juttassunk azon jobbmódú családoknak, akik eddig idegen nemzetek idegen szellemét szívták be nevelőnők révén. Ennek az emlékiratnak eredménye lett a polgári képzőnek 3 évfolyamúvá szervezése, gyakorló iskolával való kapcsolata s benne az idegen nyelveknek és zenének nagyobb mérvű tanítása, továbbá a torna tanítására és az idegen nyelvek tanítására való képesítés szervezése.

A polgári képző átszervezése megtörtént, de kevés lévén az ily képzettségű tanítónők száma, házi nevelőnő alig kerül ki közülök. Trefort minister nemes hazafiúi buzgalma nem engedi elejteni azt a tervet, hogy hazai nevelőnők neveljék a magyar nőket. Ismeri a nőnek a társadalom vezéreszméire, erkölcsi tartalmára való hatását s azt akarja, hogy ez a hatás a nemzeti életre is éltető legyen. Önálló nevelőnőképzőt óhajt felállítani

és egy nyílt levelében Zirzen Jankára ruházta eszméjének megvalósítását. Zirzen e bizalomnak meg is felelt, elkészítette a felállítandó intézet szervezeti szabályzatát, tantervét és vizsgálati szabályzatát, amely elfogadtatván, az intézet 1885 őszén fel is állították és Zirzen lelkes, gondos vezetése mellett 9 évig mint különálló intézet virágzik.

Még egy iskolája volt Zirzennek. Neki mindegyik közt a legkedvesebb: a felsőbb leányiskola. Már 1881 őszén Zirzen kezdesére az addig kétosztályú polg. gyakorló iskolát internátussal kötötték össze, a felállítást elrendelő ministeri irat szerint azért, hogy «minden tekintetben alkalmat szolgáltatassanak a nevelőnők leendő képezdei növendékeknek a nevelőnői gyakorlat biztos megszerzésére». Az iskola teljes kifejlesztése után, az 1883/4. tanévben, kénytelen Zirzen a közönség kívánságának engedve, javasolni, hogy még kétévi felsőbb továbbképző tanfolyam állíttassék fel a polgári iskola fölé, mert a szülők minden áron ebben az iskolában óhajtották befejeztetni gyermekeik nevelését, amelyben olyan meleg, kedves otthont teremtett nekik Zirzen Janka, Janka néni. Előkelő családok hozták el ide gyermekeiket, Bohusné Szögyény Antónia is elhozta bálványozott unokáit, hogy Janka néni nevelje fel őket, akitől a műveltségnek nemcsak külső zománcával, hanem értékes lelki tartalommal felékesítve, mint házias, művelt leányok fognak visszakerülni otthonukba. A Zirzen-intézetben — most már csak annak nevezték — még főzni is megtanultak a gyermekek. Itt létesült az első főzőiskola.

Míg tanítónőképzőjében a közpályán működő nőnek, ebben a nagy szívének szeretetével vezetett nevelőintézetben a családban élő nőnek az ideáljává törekedett képezni tanítványait. Kis tanítványai között maradt oly ifjú a lelke. Minden szava, minden cselekedete tele volt irántuk való szeretettel és gyöngédséggel.

Ez az iskola később felsőbb leányiskolává fejlődött, egyesítendő azt a hármast, hogy egyrészt a jobbmódú családok gyermekeinek kitűnő nevelőintézetévé válhassék, másrészt, hogy a polgári tanítónőképző tanulói megszerezhessék azt a nevelői gyakorlatot, melyet az életben csak hosszas kísérletezés után szerezhethének meg, harmadsorban, hogy a kellő iskolai gyakorlat céljaira szolgáló mintaiskolává válják.

Zirzennek működése minden évében kijutott a gondból és munkából; pihenőre nem volt ideje. De voltak azért tisztán az emlékezésnek szentelt napjai is, igazi örömnépei tisztelőinek. Igazgatói működésének 10. évfordulóján tanítványai az Eötvös-alapnál nevére tett alapítványt, kartársai az akkor megindított «Nemzeti Nőnevelés» első számát hozták el neki kedves ajándokul. Az ő elveit akarták szolgálni vele, melyeket minden alkalommal sürgetően hirdetett: hogy aki a közpályán él, s így a tanítónő is, haladjon, képezze önmagát, mert a megállás visszaesés s a visszaesés nem élet. Ő pedig csak az életet szerette. A koronás király ez alkalomból fejezi ki iránta elismerését s ennek jelképéül elküldi neki a koronás arany érdemkeresztet.

Ilyen nap volt 20 éves igazgatói s 50 éves nevelői munkásságának emléknapja is. Ebben részt vesz az egész magyar társadalom s a tanügyi világ. Eljönnek tanítványai, kartársai, testületek és egyesületek, felsőbb hatósága, tanítv nyainak szülői. Az elismerésnek és szeretetnek ezer jele, a szíveknek legszebb ajándéka veszi körül, ezer áldás és jókívánság száll feléje. Ő is ünnepel belső alázattal, néma áhitattal, de a hódolat jeleit a virágokat, melyekkel elárasztják, elviszi br. Eötvös József és Trefort Ágoston sírjára. A hódolat nem *őt*, e nagyok *eszméit* illeti.

Munkásságának megvolt a sikere s nem maradt el az elismerése sem. Kulturcélú társaságaink igyekeznek őt tagjukul megnyerni. A Magyar Pedagógiai Társaság is 1893-ban rendes tagjává, 1894 január 20-án tiszteleti tagjává választja.

Huszonhét évet töltött Zirzen szakadatlan lelkes munkában. Ekkor látta, hogy a célok, amelyeket e pályára léptekor maga elé tűzött, nagyrészt el vannak érve. Pihenést nem ismerő szelleme most nyugalomra vágyott. 1896-ban 72 éves korában a magánéletbe vonult és legkedvesebb tanítványa családi körében élte le élete alkonyát, utolsó 8 évét. Tanítványai emlékkönyvben búcsuznak tőle, melynek minden lapja, minden sora szeretetükről beszél. A sors megkímélte őt a lelket sorvasztó csalódásoktól s nem fordult el keserőséggel múltjától. Örömmel szemlélte, hogy az a palánta, melyet ő ültetett és fává nevelt, virul, erősödik tovább is, bár nem az ő gondozása alatt. Azok közé a boldogok közé tartozott, kiknek hitét az élet tapasztalatai nem gyöngítik, kik reményeiknek szebb részét nem hagyják itt a földön!

Zirzen Janka életeseményeinek és munkásságának e rövid vázlatában alig szóltam róla magáról. Miként a vándor egy magaslatra felmentében csak egy-egy futó pillanatra áll meg és tekint szét, de a kilátás pompáját és a természet ragyogó szépségét csak a tetőn tudja élvezni, úgy én is: eddigi utamban lelkének tetteiből kicsillanó egy-egy sajátságára mutattam, de egyéniségéről, lelki nagy gazdagságáról nem beszéltem. Pedig érthető-e hatása enélkül?

Zirzen Janka típusa a magyar nagyasszonynak, akiben az ember értékes erkölcsi és értelmi tulajdonságai magas fejlettségükben, teljes harmoniában egyesülnek. Modern műveltségű, de lelkének színe nem a modern szürkeség. Lelkének kertje tele van illatos, színpompás virágokkal, nem csupán hasznos növények virulnak benne. Egész gondolat- és érzelmvilágára nézve hagyományaink régi nemes matrónája, kiből acélos akarattal a nőies gyöngédséggel és bájjal egyesül. Lényének kiváló sajátsága a szerénységgel párosult önérték, mely kitetszik viselkedéséből, egyszerű, természetes, kerészetlen, tiszteletgerjesztő megjelenéséből. Életfelfogása nem a mai koré; sokkal több van benne a fenségből. Az ember lelkének tartalma változik ugyan az életkorral, tanulmányokkal és környezetével, életmódja szerint, de az életfelfogása az ifjú években szerzett hatalmas benyomásokban gyökeresedik és ebből táplálkozik. Zirzen Janka életfelfogása a Széchenyi koráé maradt mindvégig!

Világosan, tisztán látó értelme, gondolkodásának fegyelmezettsége, kristályos logikája volt egyik főerőssége. Ezzel nézett az életben mindent, önmagát is. Csak azt a földadatot vállalta, aminek megfelelehetett. Ezért érhetett mindig célt. Nagy gondolkozók sem látnak mindig ilyen élesen. Rousseau ott hagyja a pedagógiai gyakorlatot, mert saját szavai szerint belátja később, hogy «mindig az ellenkezőjét tette annak, amit tennie kellett volna». Pestalozzi, ki egész életében vezető szerepre vállalkozott, élete alkonyán panaszojja, hogy «hiányzott benne a vezető képesség».

Ezzel az átható világossággal nézett be Zirzen az emberek lelkébe, ezzel ítélte meg tartalmi becsüket, képességeiket. Ezért tudta művészién megválasztani minden feladat számára az alkalmas erőt, mindenkinek a legmegfelelőbb munkakört. Nem maradt rejtve előtte semmi értelmi és erkölcsi tőke s fel tudta hasz-

nálni, bele tudta illeszteni a maga szerkesztette gépezetbe az embereket, hasznossá s ezáltal saját magukra is felemelővé tudta tenni a munkájukat. Egyéniségekké nevelte az embereket azzal, hogy legkiválóbb tulajdonságaikat értékesítette.

Ezzel az éleslátással tűzte ki a célt, amelyet elérni akart s ezzel fürkészte ki annak legkönnyebb útját.

Amilyen világos volt az értelme, olyan erős az akarata. De ebben az erős, színes, határozott egyéniségben volt annyi lemondás, hogy — ha kellett — alárendelte a célnak a saját akarataát is. Ezért volt ösztönző, éltet adó az ő akarata, ezért épített mindig s nem rombolt. Ura volt önmagának, ura lehetett másoknak is.

Akaratának érvényesítésében mester volt; mindig és mindenkivel szemben diadalra juttatta anélkül, hogy keserűséget okozott volna vele, mert nem volt meg benne az erőszakosságnak a nyoma sem. Rendkívüli egyéniség volt, csodálatos, szuggesztív erejű. Nemes lelkének tartalma kisugárzott egész környezetére. Tanítványaiban és kartársaiban az ő buzgósága égett, az ő idealizmusa, hivatásszeretete, erős nemzeti érzése lobogtatta a szíveket. Ezzel az erővel rótt nehéz kötelességeket önmagára is, másokra is, anélkül, hogy azoknak terhét érezték volna. Ezzel az erővel oltotta tanítványaiba azt a szinte fanatikus meggyőződést, hogy az életnek legszerényebb viszonyai közt is fontos missziót vannak hivatva teljesíteni.

Céljaiban és hivatásában rendületlenül hitt. Ez a hit acélozta meg akarataát s ez adott neki bátorságot akarataának érvényesítésére. Mindenki tudta, érezte — akivel csak érintkezett — hogy céljai önzéstelenek, nemesek, magasak. Mindenki látta, hogy e céloknak egy iránya van: a nőnevelés lehető magas fokra emelése, nemzetivé tétele. Ezért lett akarata törvény a környezetében, ezért lett munkája és személye felsőbbbsége előtt becsült, ezért forrt össze a nemzeti nőnevelés ügye az ő nevével, ezért lett Zirzen Janka neve *fogalom*má nőnevelésünk történetében!

Ennyit ismertek idegenek és feljebbvalói is az ő lényéből. Nagyrabecsülték érte. Br. Eötvös minster látja, hogy Zirzen lelkében visszhangot keltenek az ő eszméi; látja, hogy élet-tapasztalatai be fogják ezeket illeszteni az élet mindennapi apró viszonyaiba; látja, hogy nevelői arravalósága ez eszmék kul-

tuszát fel fogja kelteni a szívekben, ezért bizalommal van iránta s rábizza megvalósításukat. Trefort minister is munkatársának tekinti Zirzent, ki azonnal megérti gondolatait, eszméit, ki biztos kézzel, gyorsan tudja megvalósítani terveit, amelyeket ő a nemzeti kultúra érdekében üdvösöknek ítél, amelyekért lelkesül s amelyeket az életbe átültetve kíván látni. Megtisztelti bizalmával, meghallgatja véleményét, javaslatait s ha fontosabb nőnevelési intézmények szervezését határozza el — tanácsait is.

Akik Zirzenhez közelebb állottunk, ismertük szívét is. Nagy és nemes szív volt, jóságos szeretetben kifogyhatatlan. Legnagyobb öröme, örömet szerezni, bánatot enyhíteni, könnyeket letörölni. Nagyon megghatotta az igazi szenvedés, de a színlelt, képzelt vagy túlzott érzelmek bántották. Éleslátása adta meg neki az emberismeretet, nagy szíve a fenséges emberszeretetet. Segítette a küzdőt, elhagyottat, gyarlót, szenvedőt. Felkutatta a jót mindenkiben s megbecsülte a jó tulajdonságokat, bár ritkán dicsért és sohasem hízelt. Tetteiben fejezte ki a becsülését. Bölcs volt ítéleteiben s az volt szeretetében is.

Amilyen pazar volt szíve kincseinek szétszórásában, olyan könnyen osztotta ki mindazt, amit a sors anyagiakban juttatott neki. Ez az *egy szenvedélye* volt: a jótékonyság. *Egy büszkesége* is volt: tanítványainak és kartársainak sikerei.

Lelkének harmoniája páratlan összhangot teremtett környezetében; családdá forrasztotta intézetének tagjait. Tanítványai évtizedek múlva is elragadtatással emlékeztek vissza a körében töltött időkre, s mint igazi családjuktól, úgy Zirzen családjától sem tudtak végleg elszakadni sohasem. Édes anyjuk volt tanítványainak, kicsinyeknek és nagyoknak. Minden tette bizonyította velük szemben, hogy milyen hatalmas nevelő erő a szeretet, *az erős lelkek szeretete!*

Egy éve múlt december 28-án, hogy ez a szív kihűlt, hogy ennek a teljes, bevégzett, szép életnek fonala megszakadt. Áldjuk a Gondviselést, hogy Zirzen Janka életét, munkáját, lelkét nekünk juttatta. Élete kincseknél becsesebb tanulság, munkája dús örökségünk, lelkének nagy vonásai ösztönző erőnk, lelkesítőnk.

Őrizzük szeretettel, kegyelettel megdicsőült emlékét. Különösen Ti, magyar tanítónők, állítsatok neki emléket szívetekben! Lelke a tietek volt! Értetek élt!

KATONÁNÉ THURÁNSZKY IRÉN.